

Verbinden van versnipperde gebieden voor de adder in Boswachterij Hardenberg - de eerste resultaten

René Broek

De adder is één van de drie inheemse slangensoorten in Nederland. De soort is te herkennen aan de robuuste bouw met een duidelijke zigzag-streep op de rug en een verticale pupil. Adders zijn te vinden op natte heide, hoogveen en in open bos. In Boswachterij Hardenberg worden sinds augustus 2018 adders geïnventariseerd om een schatting te maken van de populatiegrootte en om te kijken of er gebruik wordt gemaakt van de zogenaamde “Vipera verbindt...”-zones. In dit artikel worden de resultaten getoond van het eerste seizoen inventariseren.

Boswachterij Hardenberg

Boswachterij Hardenberg is een Overijssels gebied van Staatsbosbeheer, dat tussen Ommen en Hardenberg ligt. Aandachtssoorten die in het gebied voorkomen zijn de adder (*Vipera berus*), levendbarende hagedis (*Zootoca vivipara*), heikikker (*Rana arvalis*), koraaljuffer (*Ceriatrion tenellum*), nachtzwaluw (*Caprimulgus europaeus*), geelgors (*Emberiza citrinella*), klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe*), lavendelhei (*Andromeda polifolia*), kleine tijm (*Thymus serpyllum*), riempjes (*Corrigiola litoralis*) en heideblauwtje (*Plebejus argus*) (Zollinger *et al.*, 2008). Het gebied is ongeveer 1.000 hectare groot en bestaat uit heideterreinen en bossen. Daarnaast bevindt zich middenin de boswachterij de recreatieplas De Oldemeijer. Rond 1900 bestond het gebied uit grote heideterreinen die door overbegrazing langzaam veranderden in zandverstuivingen. Rond 1930 werden grote delen beplant met Douglassparren en Amerikaanse eik. Tegenwoordig bestaat het gebied uit bossen met een grote variatie aan zowel inheemse als uitheemse boomsoorten (Bron: De Koppel). De adder is de enige slangensoort die voorkomt in het gebied en de levendbarende hagedis is de enige hagedissensoort. De zandhagedis is in het verleden in het gebied waargenomen, maar de afgelopen jaren niet meer.

Vipera verbindt...

In de 20ste eeuw is de oppervlakte heide in dit gebied flink verminderd. Verdroging, vermessing en achterstallig onderhoud zorgden er voor dat deze terreinen dichtgroeiden met bos. Het doel van het project “Vipera verbindt...” (Zollinger *et al.*, 2008) is het herstel van habitats en populaties van een breed scala aan heidesoorten. Hiervoor werd de adder, een belangrijke kernsoort van de heide, als ambassadeursoort gebruikt. Het herstellen en verbeteren van adderhabitat zou tevens een positieve uitwerking moeten hebben op andere heidesoorten. Denk hierbij aan diverse soorten vlinders, libellen, sprinkhanen, bijen, zweefvliegen, vogels en planten. Het project Vipera verbindt... richt zich op het verbinden van vier gebieden, namelijk Boswachterij Ommen, Boswachterij Hardenberg, Boswachterij Staphorst & Haardennen en De Eese. Tussen de verschillende gebieden zijn de zogenaamde Vipera verbindt...-zones gecreëerd, zodat de gebieden met elkaar in verbinding komen. Daarnaast zijn er ook verbindingstroken gerealiseerd binnen de gebieden (Zollinger *et al.*, 2008). Een verbindingstrook binnen een gebied wordt in het vervolg van dit artikel als corridor beschreven. Figuur 1 toont een corridor voor en na de werkzaamheden in Boswachterij Hardenberg. In feite waren er een viertal geïsoleerde heideterreintjes voor de ingreep.

Figuur 1: Een corridor kort na en jaren na de werkzaamheden in Boswachterij Hardenberg. (Foto's: Staatsbosbeheer)

De corridors, waarvoor een flinke oppervlakte bos is verwijderd, zijn aangelegd in 2008. Als maatwerk voor de adder zijn er ook zogeheten “reptielenbulten” aangelegd langs de nieuw ontstane bosranden. De grote heideterreinen bestaan voornamelijk uit struikhei met hier en daar wat dophei en pijpenstro. Aan de oostzijde van de oostelijke corridor ligt een veld met pijpenstro. Op figuur 2 is te zien waar deze corridors zich bevinden.

Inventarisaties

Vóór augustus 2018 zijn er sporadisch adders waargenomen in het gebied. Vanaf 2018 wordt er door Dick van Dorp en de auteur fanatiek geïnventariseerd. Hierbij worden corridors en bestaande heideterreinen onderzocht. Tijdens de inventarisaties is de methodiek van Werkgroep

Adderonderzoek Nederland (WAN) aangehouden. Aan de hand van de kopschildformules, een code die het dier krijgt gebaseerd op het unieke kopschildpatroon, kunnen individuen worden herkend (Janssen, 2006). Met behulp van Slangenportaal (www.slangenportaal.nl) zijn de waarnemingen ingevoerd en de data verwerkt. Slangenportaal is een online invoerportaal waar populatieonderzoekgegevens gemakkelijk kunnen worden ingevoerd, bekeken en om worden gezet in grafieken, tabellen en kaarten (van Leeningen, 2017). De overige reptielen- en amfibieënwaarnemingen zijn doorgegeven via de NDFP-invoerapp, waarmee in het veld waarnemingen vastgelegd kunnen worden voor de Nationale Databank Flora en fauna (NDFP).

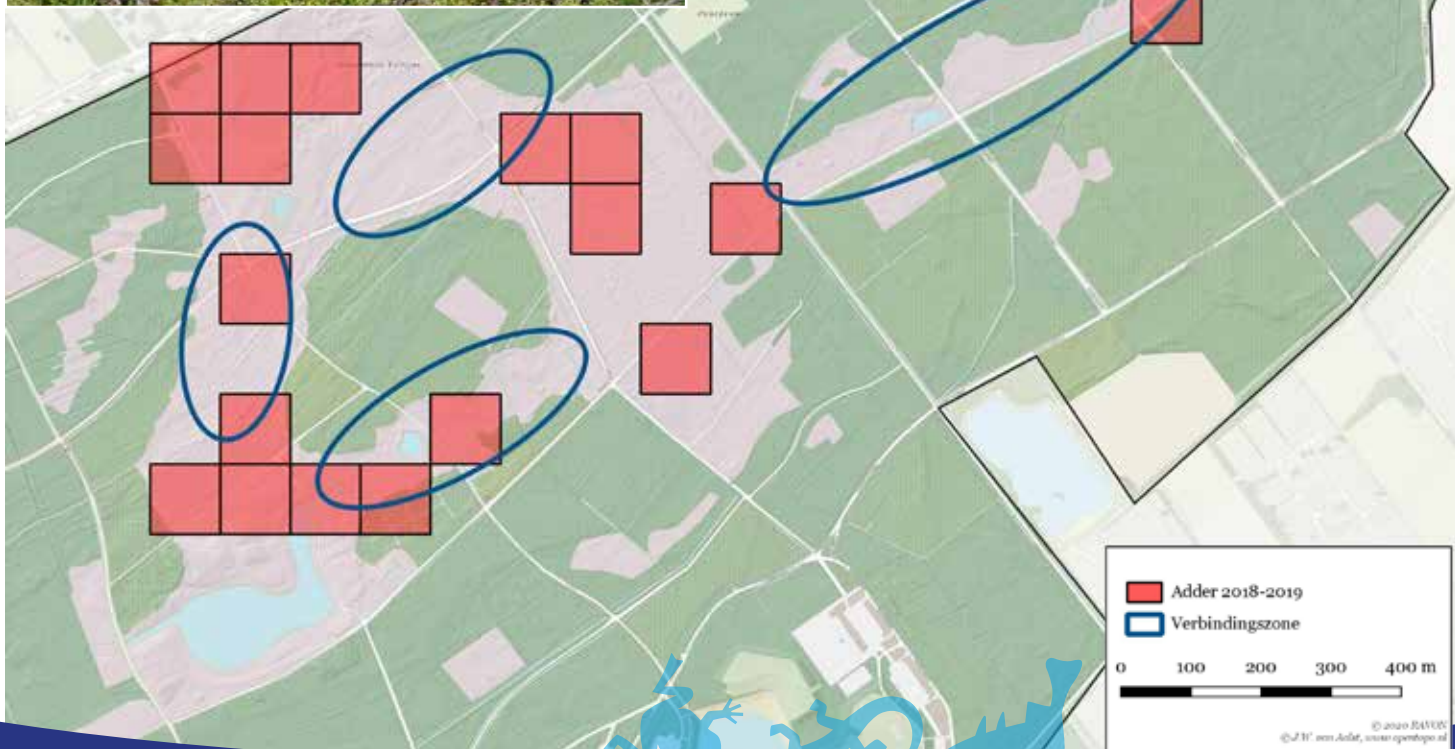
Resultaten

In 2018 zijn er drie adders waargenomen, in 2019 waren dat er 51. De eerste adderwaarneming was een volwassen vrouw die zich midden in een corridor bevond. Dat was meteen een fantastische waarneming, want nu weten we dat er gebruik gemaakt wordt van de corridors. Slechts twee van de in totaal 54 waargenomen adders, zijn twee keer gevangen. In drie verschillende corridors zijn inmiddels adders aangetroffen. Het betrof in totaal zes individuele dieren. Vier hiervan werden aan de rand van de corridors gezien. Midden in de meest westelijke corridor, is een dode juveniele adder gevonden op het fietspad. Natuurlijk is dit erg jammer, maar de waarneming geeft wel aan dat ook juveniele adders gebruik maken van de verbindingzones. Figuur 2 toont alle adderwaarnemingen.

Figuur 2: Overzicht van het gebied met de corridors en adderwaarnemingen (op hectareniveau) in 2018-2019.

(Foto: Pedro Janssen)

Niet onvermeld mag blijven dat levendbarende hagedissen al veelvuldig van de corridors gebruik maken. Voornamelijk in de noordoostelijke- en oostelijke corridors, zie figuur 3.

Tot slot

Aankomend jaar zal er eerder geïnventariseerd worden, om zo mogelijke overwinteringsplekken oftewel hibernacula te ontdekken. Een belangrijke vraag daarbij is of de aangelegde reptielenbulten gebruikt worden als hibernaculum. Als hibernacula bekend zijn, dan kan hier in het beheer rekening mee worden gehouden. De hoop is natuurlijk adders te vinden die gehele verbindingzones gebruiken. Dat zou namelijk betekenen dat er weer uitwisseling van genen mogelijk is tussen de voorheen geïsoleerde gebieden. Het kan misschien nog lang duren voordat de adders de zones volledig gebruiken, maar de eerste dieren zijn waargenomen. Dat de levendbarende hagedis veel te zien is in de corridors, is ook een opsteker. Het geeft aan dat de vegetatiestructuur zich in de goede richting ontwikkeld, wat op termijn ook goede kansen aan de adder moet kunnen bieden.

Summary

Connecting fragmented areas for the adder in Boswachterij Hardenberg, first results

Since August 2018 the adder population in forestry Hardenberg is monitored to see if adders use the corridors, which were created ten

years ago. In the 20th century the acreage of heather desperately decreased and the acreage of forest increased. The purpose of the "Vipera verbindt..." project is to recover a wide range of heather species by connecting four isolated heathland areas. These areas are Boswachterij Ommen, Boswachterij Hardenberg, Boswachterij Staphorst & Haardennen and De Eese. Within Boswachterij Hardenberg four fragmented heathlands were connected by corridors in 2008. These heathlands consist of common heather with locally some bell heather and purple moor-grass. The adder is the only snake species that inhabits the area. The monitoring takes place by using the methodology from Working group for Adder Research of the Netherlands. Slangenportaal is used as the portal to upload and process all data. In 2018 only three adders were observed. The first adder was a female that was found in a corridor. In total 54 adders were observed, with two recaptures. Adders were found in three different corridors. In total six individuals were found in the corridors, four of them on the edges. The ultimate goal is to find adders crossing the corridors so they can exchange genes with adders in areas that were isolated before.

Literatuur

De Koppel. (z.d.). Boswachterij Hardenberg. De Koppel.

Janssen, P., 2006. Individuele herkenning bij de adder. RAVON 8(1): 9-11.

Leeningen, R. van, 2017. Handleiding slangenportaal. RAVON.

Zollinger, R., R.P.J.H. Struijk & A. C. van Rijsewijk, 2008. Project "Vipera verbindt..." Plan voor het verbinden en herstel van heide en hoogveentjes in Overijssel ten behoeve van diverse soortgroepen. RAVON.

René Broek

renebroek@msn.com

Figuur 3: Overzicht van het gebied met de waarnemingen van de levendbarende hagedis in 2018-2019.

